Рађање, живот и умирање деце у Србији за време НАТО агресије – „Милосрдни анђео“ 1999. године

Х. Анђелски¹, В. Симатовић², Н. Богуновић³, Ж. Керкез⁴

Birth, Life and Death of Children in Serbia During the Nato Aggression „Mercy Angel“ 1999

Hristo Andelski, Violeta Simatović, Nikola Bogunović, Željko Kerkez

Сажетак: За време агресије НАТО-а на Србију и Црну Гору, од 24. марта до 10. јуна 1999. године, која је носила иронични назив „Милосрдни анђео“, рођено је око 25.000 новорођенчади на овим просторима, а неколико стотина деце изгубило је живот за време бомбардовања. Многа нерођена деца умрла су са усмрћеним мајкама. Рађено је више хиљада деце, а многа су остала трајни инвалиди.

Право на живот, као основно право, које се чланом 6. Конвенције о правима детета „признаје сваком детету самим рођењем“, са захтевом да се обезбеди „у највећој могућој мери опстанак и развој детета“, грубо је прекршено.

Великом броју тешко рањене деце, са повредама главе, кичме, са тешким опекотина, са губитком једног или оба екстремитета, са губитком очију, што представља посебну категорију, грубо је укинуто право на сва остала права која пружају детињство и дечаштво, за велики део или за читав живот. Посебно се истиче да су, због тежине и врсте повреда, неадекватног транспорта или лечења, у великом проценту повређени из ове групе постали трајни инвалиди.

Реално је очекивати да ће после НАТО агресије остати дугорочне последице на „опстанак и развој деце“ (члан 6. тачка 2. Конвенције), које ће се исказати погоршањем ос-

Summary: During NATO aggression on Serbia and Montenegro, from March 24th until June 10th 1999, ironically named “Angel of mercy”, 25000 were born in this area, but several hundreds lost their lives during bombing campaign. Many unborn children died along with their mothers. Several thousands of children were wounded; many of them became permanently disabled.

Right to live- basic right which is recognized in Article 6 of the Convention on the Rights of the Child, calling for securing survival and development of a child, has been grossly violated.

A large number of seriously wounded children with head injuries, spine injuries, severe burns, with loss of one or both limbs, loss of eye sight etc. represents, special category of citizens which have been denied their rights to enjoy their childhood. Due to severity and type of injuries, lack of adequate transportation and care, a huge percentage of injured from this group has become permanently disabled, or tragically lost their lives.

It is realistic to expect that NATO aggression will have long-lasting consequences on the “survival and development of the children” (Convention, Article 2) and basic indicators of natural migration of the population in the country in the time to come.

1 Дос. др Христо Анђелски, Градски завод за јавно здравље Београд.

2 Виолета Симатовић, Висока здравствена школа струковних студија Земун – Београд.

3 Прим. др Никола Богуновић, Савезни завод за заштиту и унапређење здравља, Београд.

4 Жељко Керкез, дипл. инж., пуковник, виши предавач, Виша војна академија, Београд.

новних индикатора природног кретања становништва у земљи у наредном периоду.

У раду су презентирани изводи из званичних извештаја о НАТО агресији, са хронологијом догађаја и места, као и последице тих догађаја.

Све наведено је побудило ауторе овог текста да отргну из заборава оно што је остало у нашем сећању, за неко хуманије друштво и неке нове људе.

Кључне речи: агресија, бомбардовање, март-јуни 1999, деца, рађање, живот, умирање.

This study presents official reports with chronology of events and places, as well as consequences of those events which, unfortunately emerge in some other places today.

These features attracted the authors of this text, to break away from oblivion what remains in our memory, for a more humane society and some new people.

Key words: aggression, bombing, March - June 1999, kids, birth, life, death.

Увод

У 1999. години, тадашња Савезна Република Југославија имала је (према процени) 11.139.000 становника, од чега у Србији 10.414.000, а у Црној Гори 725.000 становника. Просечна густина насељености била је 106 становника/км² (Србија 114,6 а Црна Гора 50,3).

Приближно исту густину насељености имају Француска, Аустрија, Мађарска и Румунија.

У току НАТО агресије на Савезну Републику Југославију највише су бомбардована централна градска језгра у Србији, која су, природно, и најгушће насељена. Ту су се налазиле, највећим делом, болничке установе, школе и административни центри.

Од 24. марта до 10. јуна 1999. године, за време деловања „Милосрдног анђела“ (иронија НАТО агресије!), у Србији је угледало свет око 25.000 новорођенчади. Неколико стотина деце је изгубило живот за време бомбардовања, а многа нерођена деца умрла су са усмрћеним мајкама. Рањено је више хиљада деце, а многа су остали трајни инвалиди.

Великом броју тешко рањене деце, са повредама главе и кичме, са тешким опекотинама, са губитком једног или оба екстремитета, са губитком очију, која представљају посебну категорију, грубо је укинута, за велики део или за читав живот, право на сва остала права која пружају детињство и дечаштво. Посебно, због тежине и врсте повреда, неадекватног транспорта или лечења, велики проценат повређених из ове групе постали су трајни инвалиди.

„Када се ускоро буду правили биланси овог столећа, међу стварима којих ће се човечанство постидети биће и чињеница да је створен најмоћнији арсенал оружја да би његове главне жртве били ненаоружани, немоћни људи“, записали су званични хроничари.

Најновије истраживање Међународног комитета Црвеног крста упозорава да се „први пут једна епоха склона победама, завршава тако поражавајућим резултатом“. Кључни податак у том документу јесте „да је у 20. веку извршен преврат у карактеру ратова када гине десет пута више цивила него војника“.

Циљано одабирање и бомбардовање школа, дечјих вртића, избегличких колона и кампова са децом и посебно породилишта – места где се од памтивека одвија најузвишенији чин, даривање живота, и где први плач живот означава – био је врхунац свесног злочина над подмлатком једнога народа.

Циљ рада

Циљ рада јесте да се још једном подсети да је „људски живот највећа вредност“ и да „рађање и умирање деце нису само догађаји у животу појединца, већ радост и туга сваког хуманог друштва“ (Маргит Савовић). Рађање и умирање не зависе увек од оних који живот

стварају и штите, већ и оних који живот затиру зарад „прљаве политике“.

Метод рада

Коришћен је социјално-медицински метод рада кроз статистичко-аналитички приступ подацима и извештајима, који су били доступни, из расположиве демографске, клиничке, новинске и друге документације.

НАТО агресија и последице по децу

„У периоду од 25. марта до 15. маја 1999. године на територију СР Југославије бачено је преко 60 контејнера са касетним бомбама, од којих сваки садржи око 240 касетних бомби (односно око 15.000 бомби), као и више од 400 касетних бомби. Од тог броја на Косову и Метохији бачено је око 40 контејнера и преко 250 касетних бомби. У тим нападима погинуло је око 200 особа, а рањено је више од 450 лица. Причињена је огромна материјална штета. Уништена су читава стамбена насеља, укључујући школе, болнице и др. Од последица одложеног дејства касетних бомби до сада је погинуло и рањено више десетина лица, претежно деце, те се стога могу очекивати нове жртве и разарања због преосталих неексплодираних бомби.“

Страни стручњаци педантно износе податке да „10% касетних бомби не експлодира, па се морају уклањати уз велике ризике“. Износе примере „да управо оне, као заоставштина из Заливског рата, још увек угрожавају становништво у Ирачкој пустињи“.

Бомбе велике разорне моћи, и оне које стварају температуру до 2000°C, чиниле су да налази лекара и истражних судија на увиђајима буду стравични: „тела једног броја деце се не могу наћи јер су се распала у експлозији“, она која су нађена била су „угљенисана, раскомадана, са откинутим деловима тела - руку, ногу, главе“.

Информације да је, као последица употребе „осиромашеног“ уранијума, повећан степен радијације на просторима Републике Србије, уз

све друге неповољне ситуације (страх, напуштање домова и места боравка, раздвајања породица, немогућност честих контрола и др.), довеле су до узнемирености трудница и њихових породица, па и здравствених радника, због ризика да се трудноћа изнесе до краја. Благовременим апелима надлежних здравствених институција заустављени су у већем броју планирани намерни прекиди трудноће и неповољне краткорочне последице на рађање у току саме НАТО агресије и непосредно после ње.

Међутим, како у међувремену пристижу упозорења домаћих и страних стручних тела и институција да је НАТО агресор користио оружје забрањено по свим конвенцијама, о чијим неповољним последицама на потомство постоје докази, остаће недоумица и оправдани страх за биолошки опстанак нашега народа као дугорочна последица НАТО агресије на „опстанак и развој деце“.

Ово су делови извештаја званичних органа државе и хуманитарних организација Светске здравствене организације.

„Затирање корена“ Србије

Отворено, јавно признање извршног команданта по завршетку НАТО агресије, да су у СР Југославији гађани цивилни циљеви и да је лично одређивао мете, говоре у којој су мери погажене све норме људскости и основни акти хуманитарног права.

У истом контексту је неприродна и његова изјава да ће „Срби клечати на коленима и молити за милост“ (дакле, Срби цивили и Срби деца и Срби избеглице), и ко је та особа у тој истој земљи могла само да осети милост и бригу људи за прогнане и избегле, што је постојало и 50 година пре усвајања докумената којима се забрањује да цивили буду директна мета агресије, као и да избеглице уживају посебну заштиту.

Да би се сагледали сложеност и величина проблема, везани за последице НАТО агресије, треба истаћи да је удео деце и адолесцената до 19 година у Србији износио 27% у односу на укупно становништво, са распоном од 22%

у Војводини до 44% на Косову и Метохији. Од 3.050.000 деце и младих до 19 година, 689.726 је било узраста од 0 до 4 година, 767.356 од 5 до 9 година, 790.414 од 10 до 14 година и 804.064 од 15 до 19 година. Може се рећи да је свих три милиона деце прошло кроз својеврсну тортуру, коју само рат доноси.

Реално се очекује да ће дугорочна последица НАТО агресије на „опстанак и развој деце“ имати одраза на погоршање вредности основних индикатора природног кретања становништва у земљи у наредном периоду.

Знало се да ће крајем 1999. и почетком 2000. године доћи до осетног пада живорођењих у нашим породициштима, када ће се истовремено у многим земљама рађати циљано – планиране јубиларне бебе за јубиларни век. Па, ипак, злокобне су вести да се крајем новембра 1999. године у току једнога дана на Гинеколошко-акушерској клиници у Нишу није родило ниједно дете, и да у двомилионском Београду у току ноћи на свет дође само осам до десет беба. Осетан пад порођаја забележен је у свим породициштима у Републици у прва два месеца новог миленијума.

Значајније погоршање основних индикатора природног кретања становништва у земљи, у наредном периоду, биће последица и сложених економских прилика које су настале по окончању НАТО агресије, због великог разарања привреде и инфраструктуре, знатне незапослености, осиромашења становништва, таласа избеглица и расељених лица. То све доприноси драматичном погоршању и паду животног стандарда, пре свега породица са децом. Из тих разлога се очекује изразити пад стопе наталитета, који је иначе присутан последњих година (са 13,3 у 1995. години, када је рођено 140.000 деце, на 10,3 у 1998. години, када је рођено 85.541, односно 10,06 у 1999. години са 83.770 рођене деце), уз упозорење да су ови подаци, као и остали индикатори виталне статистике, непотпуни за Косово и Метохију, због нерегистровања свих виталних догађаја за 20 општина у периоду јун–децембар 1998. године, односно за читаву 1999. годину.

Неповољна стопа природног прираштаја (однос између рођених и умрлих), која је у

истом периоду (1995–1999. година) опала од 3,1 на - 2,5, уз податак да је проценат општина са негативним природним прираштајем још у 1997. години износио у Војводини 100%, а у општинама Централне Србије 85,2%, још више ће се повећати у наредном периоду, као последица повећане смртности у току и после оружаних сукоба и већ наведеног двоумљења „да се многе одлуке о рађању с правом или без, доводе у питање“.

Међународно хуманитарно право и последице његовог кршења

За ову прилику дат је осврт на последице НАТО агресије у контексту кршења Међународне конвенције о правима детета, имајући на уму да је крајем године, у којој је извршена агресија на децу СР Југославије, обележен значајни јубилеј: 10-годишњица од како је Генерална скупштина УН усвојила први међународни уговор који се посебно бави правима и заштитом деце.

Право на живот, као основно право које се чланом 6. Конвенције о правима детета „признаје сваком детету самим рођењем“, са захтевом да се обезбеди „у највећој могућој мери опстанак и развој детета“, грубо су прекршени (прилог: погинула деца у НАТО агресији).

Право на здравствену заштиту (члан 24, тачка 1-2. Конвенције), која обухвата најважније мере и садржаје заштите, унапређења и очувања здравља деце, било је осетно доведено у питање. Пре свега, није могао да се оствари ни основни а не „највиши ниво здравствене и медицинске заштите и рехабилитације“ у условима сталног дејства ваздушне опасности, немогућности кретања, порушених мостова, пруга, бомбардовања здравствених објеката. Мало је рећи да је за 87 дана порушено 147 здравствених објеката, од великих болничких комплекса до здравствених станица, и да је заједно са њима страдала и опрема, потрошни материјали, лабораторијски реагенси, лекови. Додатно погоршање у функционисању здравственог система било је нередовно снабдевање водом и струјом.

У условима када је смањено коришћење здравствене заштите (за време НАТО агресије било је смањено и до 50%, па је уместо 500.000 контаката са здравственом службом у Републици Србији, обављано само око 200.000 контаката месечно), посебно је евидентно смањење коришћења здравствене заштите деце при лечењу, контроли здравственог стања и пружању превентивних прегледа. Тако се бележило смањење коришћења здравствене заштите деце предшколског узраста и до 40%, школске деце чак до 65% и посете у кућним условима за око 25%.

Осим уобичајених болести цревних и дисајних органа, превагнули су симптоми астме и кожных инфекција, као последице стреса, страха и загађеног ваздуха, боравка у неусловним склоништима и подрумима. Значајне превентивне мере, везане за обавезну имунизацију деце, посебно, најмлађег и најризичнијег узраста до две године живота, због онемогућене доступности коришћења здравствених услуга, непотпуно су обављене.

У свим таквим околностима било је ускраћено адекватно реаговање и породице и здравствене службе. Изостала је значајна помоћ саветовалишног рада и подршка родитељима у решавању најчешћих здравствених проблема деце. Ово се донекле ублажавало коришћењем контакт телефонских позива и одговора дежурних служби. У многим центрима, истина, углавном за децу градског подручја, осим посета патронажних сестара и педијатри су одлазили у кућне посете, у обилазак, пре свега, тек рођених беба. Ово посебно у условима када је боравак породиља и новорођенчади у породилишту био скраћен.

У условима ваздушне опасности, завијања сирена и отежане комуникације, од значаја су биле организоване мобилне екипе гинеколога које су на позив одвозиле труднице у породилиште или се порођај обављао у колима.

Смањење болничких услуга је у просеку било за око 45%, јер је усмерено само за најтеже случајеве, а пре свега за повређену и рањену децу. Како је то у пракси изгледало, говоре подаци да је на Универзитетској дејчој клиници у Београду „дневно било 36 хоспитализованих малишана за разлику од ранијих

400 пацијената, од шест операционих сала, четири су затворене, од дијагностичких апарата користе се они који троше најмање струје“.

Због честих прекида у снабдевању струјом и водом животи стотине младих пацијената на интензивној нези, на дијализи, превремено рођених беба у инкубаторима, били су у опасности. Лечење хронично оболеле деце од дијабета и малигних болести било је вишеструко отежано, због несташице лекова, дужине боравка на болничком лечењу, као и правовремене контроле. На Институту за онкологију и радиологију Србије сведоче да малишани долазе на лечења са већим степеном проширености злоћудних тумора, који смањује шансе за њихово преживљавање, јер многи родитељи оклевају да се одлуче на пут за Београд у доба када НАТО авијација даноноћно бомбардује путеве и магистрале.

Али, није било проблема само са погоршањем физичког здравља деце и адолесцената. Дошло је до изузетних појава и промена психичког здравља и психотраума у знатном проценту ове најосетљивије популације, као последице немоћи, патње због одвајања од родитеља, смрти блиских, и претрпљеног страха у току непрестаних дејстава непријатеља из ваздуха, злокобних брујања авиона и реских звукова сирена.

Непрекидно бомбардовање, када је ваздушна опасност трајала и до 18 сати, приморавало је децу да све време остану у подрумима и склоништима. „Само је понека рођенданска свећица обезбеђивала додатни извор светлости уз жагор раздрагане деце“. Кад деца изађу напоље, кретање им је ограничено. Околни паркови, шуме и пољане су несигурне од кад су на њих бачене касетне бомбе.

Најчешћи психички поремећаји код деце за време НАТО агресије били су: поремећаји понашања и емоција, поремећаји говора, хиперкинетички поремећаји, а код адолесцената агресивност понашања. Стручњаци објашњавају: „Звуци сирена за узбуну, појава авиона са серијом „ватромета“ над градом разумљиво изазивају страх, а страх често прелази у срџбу и у агресију. Та агресија може бити испољена према себи и довести до самоубиства, или

према другима, а то су обично они који су ту, при руци, који су нам најближи“.

Ово су најпотпуније исказали стручњаци Института за ментално здравље који најбоље познају душу деце: „Све базичне потребе детињства су угрожене. Угрожена је дечја потреба за сигурношћу, за игром и за истраживањем простора око себе. Лишени су и осећаја контроле над оним што им се дешава, а то је, такође, важан фактор развоја. Наравно, у актуелној ситуацији сва деца пате и свима је тешко, али ће дубина ожиљака на њиховој души зависити од тога да ли су били изложени непосредној опасности, да ли су изгубили неког драгог у овом рату, да ли им је отац био мобилисан ... Међутим, баш као што сваку физичку рану треба што пре санирати, тако и сваку психичку трауму треба што раније терапијски обрадити“.

И тимови ових стручњака, све време трајања и непосредно после агресије, организовали су веома успешне програме – пружање психосоцијалне заштите деци која су боравила у склоништима, школама, дечијим вртићима и избегличким камповима.

Информисање родитеља о правилној исхрани деце, и посебно, о предностима дојења у ванредним условима, одвијало се припремом стручног материјала за здравствене раднике и родитеље, преко средстава информисања, и посебно, доследним спровођењем Југословенског програма заштите и подршке дојењу.

Право на “безбедну животну средину” од првог дана НАТО агресије било је ускраћено целокупном становништву, а пре свега деци, посебно у срединама са индустријским, хемијским и нафтним постројењима (Панчево, Нови Сад, Лучани и др., загађења Дунава и ширег водотока у Републици). Забележено је да је у Панчеву, после бомбардовања Рафинерије, облак пун чађи и отровних гасова био примећен и на 200км удаљености, а после погођених резервоара, у којима је било сирове нафте, данима су падале црне кише. Отровне супстанце знатно су прелазиле дозвољене границе.

Непосредне последице на здравље деце одразиле су се акутним симптомима гушења, отежаним дисањем, појачаним асмастичним нападима, када се из безбедносних разлога из

наведених места расељавало становништво (око 40.000 у Панчеву и 5.000 у Лучанима). Дугорочне последице угрожености животне околине, земље, ваздуха, још су увек непознате, али су позната кумулативна дејства појединих састојака употребљеног оруђа у агресији НАТО-а, са далекосежним последицама на здравље и живот људи, посебно на млади нараштај.

Према оцени стручњака, због интензитета ратних дејстава, Космет је постао регион у коме су највише угрожене садашње и будуће генерације. Колика је „брига“ наредбодаваца агресије да се тим чином спречи „хуманитарна катастрофа“ и врати избегло албанско становништво у своје домове, види се по јачини даноноћног рушења, паљења, коришћењем касетних бомби и осиромашеног уранијума, уместо „хуманитарне“, створена је еколошка катастрофа у земљи, загађивањем воде, ваздуха, земљишта, подземних вода и хране.

Сведочанства и чињенице

Земља која се последњих година грчевито изборила да, уз санирање хигијенских и грађевинских услова у већини породилица обезбеди и оне важније, светски признати став за хуманије рађање, и да се са 20 међународно признатих одличја „пријатељи мајки и новорођенчади“ нађе у самом врху Европе, суочила се са правим лицем „Новог“ поретка.

Већ у првој недељи дејства НАТО агресора у центру Београда, у Институту за гинекологију и акушерство Клиничког центра Србије, 70 породиља, 70 беба и трудница које чекају тај најлепши чин, у један сат по поноћи евакуисане су у подрумска склоништа. „Склањали смо их да не би били спаљени у пожару НАТО авиона и бомби твораца демократије“ – саопштавали су руководиоци Института. Три недеље касније (20 маја) ласерски вођена ракета погодила је Завод за гинекологију и акушерство КБЦ „Др Драгиша Мишовић“ – Дедиње у Београду, када су повређене две породиље и три новорођене бебе. Остаће забележено да је једно од најлепших породилица у земљи, као „Болница за жене и децу“, из-

грађена далеке 1926. године уз помоћ страних донатора, коју су покренуле жене лекари доброволци из Шкотске, а пре свих др Елза Инглис, до данашњих дана аветињски празно, без трудница, породиља и новорођене деце.

А како су ту ноћ доживеле мајке забележио је новинар на лицу места.

„Уплашила сам се за своју девојчицу. Да је никада нећу видети, да је никада нећу упознати. Добро је, сада је ту поред мене, рекла је јуче тихо, док су јој се сузе сливале низ лице, а говор прекидали дубоки уздаси и јецаји тридесеттворогодишња Београђанка Ирена Динић, која је са осталим породиљама, бебама и женама на одржавању трудноће, из Клиничко-болничког центра „Др Драгиша Мишовић“ – Дедиње, одмах после страшних детонација које су јуче рано ујутру одјекнуле најпре у десет, а затим у пет минута до једног сата у овој здравственој установи, пребачена на негу у Гинеколошко-акушерску клинику „Народни фронт“.

Ова млада, дубоко потресена жена каже и да је у тренутку агресије НАТО снага на болницу било страшно. Пуцало је на све стране, чуо се језив звук прскања стакала, завладала је паника. Али захваљујући брзој акцији дежурних лекара и осталог медицинског особља, ситуација је брзо била потпуно под контролом. „Пребачене смо одмах у Народни фронт и ту смо наишли на изузетну љубазност и предусретљивост целокупног здравственог особља. Од жена, које су биле са мном на одељењу царског реза, једино сам ја повређена. Иако је мој кревет био најудаљенији од прозора, неколико делова је пало на моје лице, од тога ове ране на уснама и носу“, рекла је Ирена, држећи све време једну руку поред кревета своје девојчице Јелене, коју је родила пре три дана у КБЦ „Др Драгиша Мишовић“ – Дедиње.

На кревету до ње лежи двадесетседмогодишња Александра Ранчић, која је лице прекрила рукама и нема снаге да проговори ни једну реч. Ова Београђанка породила се царским резом само десет минута пре доласка убица из НАТО алијансе. Њена беба, дечак, јуче је у ГАК „Народни фронт“ мирно поред ње спавао.

Девојчицу је царским резом прекесио у 20 сати и 45 минута родила у Клиничко-болничком центру „Др Драгиша Мишовић“ – Дедиње и двадесетпетогодишња Александра Томић. Њен шапат гушили су јецаји. Успела је само да каже да је у тренутку бомбардовања стакло било свуда око њих. Распрснуло се по њиховим креветима и пало на прекриваче. Рекла је да је имала среће и да није повређена. Сад једва чека да се врати својој породици, мужу и троипогодишњем сину. У ГАК „Народни фронт“ одмах после детонације пребачене су још и тридесеттругодишња Ивана Костић, која је прекесио, у 22 сата, царским резом, родила дечака, и тридесетједногодишња Ружица Димић, која је прекјуче, у 11 сати, царским резом, донела на свет сина Огњена“.

Извлачење и пребацивање беба, мајки и трудница у другу здравствену установу описали су дежурни лекари Хитне помоћи.

„Кренули смо мрачним улицама у две колоне. Када смо стигли на место несреће, горело је на све стране. Видели смо разрушено одељење неурологије. Из унутрашњости зграде чули су се повици и јауци, а око нас се ширио густ црни дим. Од ватре која је буктала било је топло, на неким местима се излила вода. Пришли смо другом улазу, где смо сачекивали пацијенткиње и њихове бебе са одељења за гинекологију. Над главом су нам, док смо бебе и маме преносили до кола, зујали авиони. Једну пацијенткињу код које је десет минута пре детонације урађен царски рез изнели смо на носилима. Остале породиље су могле саме. Није било панике, мало је заплакала тек једна беба. Док смо одлазили до ГАК „Народни фронт“ точкови су ломили стакла и камење. Било је мрачно. Срећом, за десетак минута, колико је цела акција трајала, све жене и новорођенчад били су уредно збринути“.

Сличну судбину доживела су и друга породицишта, велике клинике у Новом Саду, Нишу, Приштини и Крагујевцу, као и она у Алексинцу, Лесковцу, Сурдулици, Врању, Смедереву, Чачку, Кикинди, Суботици, када су се дању, или усред ноћи, на звук сирена, износили кревети породиља у сутурене и средишне просторије далеко од разбијених стакала и

разваљених прозора. Са њима у ходницима и холовима били су креветићи са тек рођеним бебама над којима су их мајке својим телом надкрилиле, грлиле, тепале, али и непрестано дојиле верујући да „ће сваком капи свога млека дати снагу да обоје издрже“.

„То је најлепша ствар коју смо заједно са мајкама и њиховом децом доживљавали“ – говорили су скоро исту причу запослени у породициштима.

Свакодневно се сабирао број рођених, обавештавала јавност, славило рођење стоте, петстоте, хиљадите бебе, као да се желело да се и на тај начин пркоси смрти.

Процењује се да је за 87 дана НАТО агресије на СР Југославију рођено око 25.000 новорођенчади, када је плач беба којим се најављује нови живот „надјачао бомбе“.

Да се не заборави

Према још увек непотпуним подацима, за време 87 дана даноноћног бомбардовања, на стотине деце изгубило је живот у својим кућама, у колони избеглица, у возу, аутобусу, на мостовима, у пољу, избегличким камповима или од последица експлодираних мина.

Уместо стандардних табела којима се представљају обележја и узроци смртности, послужимо се подацима брижно сакупљеним и упоређиваним са више званичних извора, а где се као једини узрок смрти бележи последица „НАТО агресије“.

- Прве жртве у првој ноћи бомбардовања било је двоје деце из избегличког кампа у близини Приштине, која су већ доживела голготу као избеглице из Босне и Херцеговине и Хрватске.
- Од касетних бомби са радиоактивним и хемијским пуњењем 25. марта страдала су два дечака у селу Бесник код Рожаја (Сенад Дачић, 16 година).
- 2. априла, у селу Ногавац код Ораховца, настрадале су девојчице Валентина Елшани (9 година) и Едониса Гаши (2 године).
- 6. априла, приликом гранатирања насеља Дубиње, у околини Сјенице, погинуо је дечак (14 година) на игралишту.

- 6. априла у Алексинцу: 17 погинулих, више од 30 рањених.
- 7. априла у Приштини, у Косовској улици, погинуло је троје деце турске породице Гаши (деветогодишња Деа, шестогодишња Реа и седмогодишњи) са својим родитељима.
- У селу Мировац код Подујева убијена је беба, једногодишња Дејана Оташевић
- 10. априла у потпуно уништеном селу Мердаре погинула је једанаестомесечна Бојана Тошовић и њен отац, а рањена мајка у шестом месецу трудноће.
- 12. априла у бомбардованом возу у Грделичкој клисури међу 55 настрадалих пронађен је леш Бранка Станијановића из села Прћиловац код Алексинца заједно са оцем и мајком и девојчица од 16 година.
- 14. априла у ромском селу Павловац код Враћа убијена је девојчица Милица Стојановић (12 година) док се играла лутком у дворишту. Шеснаестогодишња ученица средњошколског центра Ирена Митић из села Рибнице код Враћа добила је тешке повреде лобање, док је на сеоском имању помагала рођацима око сетве. Сутрадан је преминула на Неурохируршкој клиници у Нишу. Погинуо је и дечак Михајло Трајковић (17 година).
- Истог дана бомбардоване су две избегличке колоне углавном жена, деце и старих, у близини Ђаковице, на путу Ђаковица-Призрен, са 82 погинулих и 50 тешко рањених, од којих је 41 задржано на болничком лечењу.
- 17. априла у Батајници, у свом стану, док се припремала за спавање, на ноши у купатилу, гелери од касетне бомбе усмртили су трогодишњу девојчицу Милицу Ракић.
- 18. априла двоје деце, од петоро избеглица албанске националности, погинуло је кад је аутомобил налетео на мину.
- 21. априла у нападу на избегличко насеље „Маја“ у близини Ђаковице погинуло је најмање 10, а рањено 20 избеглица. Међу погинулима су и дечак седмогодишњи Иван Иванчић и четворогодишњи Марко Ивановић.
- У селу Велика Добриња код Липљана живот је изгубила шестогодишња Арта Лугић, а тешке телесне повреде од касетне бомбе задобила су њена браћа и сестра, осмогодишњи Егзон, седмогодишњи Нерон и седмогодишња Аријета.
- Седморо деце из Србице задесила је иста судбина.
- 22. априла при бомбардовању Враћа погинуо је осамнаестогодишњи Далибор Тасић.
- 24. априла у близини села Догановић погинуло је петоро деце Коца – деветогодишњи Фисник, петнаестогодишњи Ваљдет, четрнаестогодишњи Бурим, четворогодишњи Ељдон и четрнаестогодишњи Осман.
- 26. априла убијена су два малишана у Призрену, у насељу „Кула“.
- 27. априла од 11 погинулих цивила у бомбардовању стамбеног дела у Сурдулици, када је 18 кућа потпуно срушено, а више од 500 оштећено, погинуло је троје деце. „Забележено је да у подруму породице Милић где се сакрило десеторо људи остао само кратер“. Међу погинулима су деца домаћина: петнаестогодишња Миљана, дванаестогодишњи Владимир и њихов рођак седамнаестогодишњи Миодраг Миловановић. Забележено је још да град не памти толику тугу од времена Првог светског рата.
- У селу Мировац код Подујева погинула је једногодишња девојчица.
- 28. априла у Призрену у ромској породици Зуљфури погинули су двогодишњи Максум, трогодишња Касандра и четрнаестогодишња Беџира.
- 30. априла, приликом бомбардовања моста на Лиму у варошици Мурино, између Плава и Андријевице, погинули су тринаестогодишња Мирослава Кнежевић и две девојчице избеглице са Космета, десетогодишња Оливера Максиминовић и дванаестогодишња Јулка Брудар.
- 1. маја, на путу Приштина-Ниш, код села Лужане, ракетан је аутобус пун путника, међу њима већина жене и деца. Међу 40 погинулих путника су Петровић Марија (19 година), Никола (17 година), а из породице Капола Ђавит (15 година), Флоринда (18 година), Аријета (13 година) Мирљинда (4 године) и Мируша (2 године). Истога дана приликом бомбардовања породичних зграда у Призрену погинули су Бериша Елвис (17 година) и Есад (12 година), Пецали Бесимље (17 година) и Краснићи Ернест (3 године).
- 3. маја са више касетних бомби погођен је аутобус пун путника на месту „Савине воде“,

- који се из Ђаковице кретао према Подгорици. Том приликом погинуло је 20 људи, међу њима и деца, а рањена су 44 путника.
- Истог дана тешко је рањен дечак Дејан Јанковић, када је бомбардовано село Катрга код Краљева.
 - 5. маја једанаестогодишњи Адем Мунчај из села Велика Јабланица од бомбе донете у кућу усмртио је мајку, брата, стрица, његову ћерку и тешко ранио другог брата и сестру.
 - 6. маја Софија Јовановић (23 године) подлегла је повредама (рањена 30. априла у Вардарској улици у Београду).
 - 7. маја мета агресора били су Клинички центар у Нишу, Институт за патологију, надомак Дечје клинике и Клинике за гинекологију. Међу 14 погинулих лица налазила се трудница Спасић Љиљана (у седмом месецу трудноће) и њено нерођено дете.
 - Истог дана тешко је повређена осмогодишња девојчица Милена Антић из Липљана заједно са сестром Наташом (13 година) и мајком.
 - Стање двогодишњег Ненада Радусиновића је критично. Рањен је у аутобусу код Савиних вода. Гелер ширине 1 цм пробио је малишанову лобању са десне стране између чеоног и очног региона, гласио је извештај лекара.
 - 10. маја од експлодиране касетне бомбе погинуо је Јован Оташевић (22 године) у возилу после напада на аутобус код Пећи. У току је идентификација осталих погинулих путника.
 - 18. маја гелери су усмртили девојку и младића, Гордану Николић (18 година) ученицу III разреда гимназије и њеног младића Милана Игњатовића (19 година) матуранта гимназије „Јован Скерлић“ из Владичиног Хана, када је погођен мост преко Јужне Мораве који повезује делове града са обе стране реке.
 - Истог дана у Липљану је погинула четворогодишња Драгана Димић, а њен седмогодишњи брат Бојан и родитељи тешко су повређени.
 - 13. маја код села Кориша код Призрена, на путу Призрен Сува Река, гађана је колона избеглица са највише жена и деце. Од 87 погинулих 36-оро је деце: 10 новорођенчади и 26 деце до 15 година живота, а више од 100 рањених 60% су деца смештена у призренску болницу. У извештајима преживелих је забележено.
- „Имао сам седморо унучади од једне до десет година“, каже Хасан Ахмет. „Имала сам три сина, снахе и 11 унучади, сви су изгорели“ каже Бахрија Ахмет. Шпреси Реџај погинули су муж, седмомесечна беба, мајка, браћа и њихове породице. „Нас четрнаесторо из породице лежали смо на приколици и испод ње на сунђерима. Тада је пала из авиона бомба. Сећам се светлости и вриска уснуле деце. Од тада ми се прекида памћење. Рука ми је изгорела до лакта“, каже млада жена у болници.
- Истога дана погинуо је Хајдарај Крешник (16 година) из села Ереч код Ђаковице.
 - 16. маја од касетне бомбе тешко је рањен Данијел Ивић (13 година) из села Врбовца код Косовске Витине (ампутиране обе ноге).
 - 17. маја троје рањене деце из избегличке колоне је у животној опасности. Поред опекотина трећег степена два малишана су задобила повреду главе, а једна девојчица и повреду кичме.
 - 26. маја у селу Радоше код Ораховца погинуло је двоје деце Кастрати, Кјутим (11 година) и Исмет (10 година), а треће је тешко рањено (Шукри 15 година). Истог дана при поновном нападу села, тешке повреде задобио је Никола Миљићи (16 година).
 - 26. маја у Раљи крај Београда погинули су брат и сестра, осмогодишњи Стефан и четворогодишња Данијела Павловић. Комшије су забележиле: „Страховита експлозија, јауци и запомагање дигли су цело место“. Вапај повређене мајке да јој спасу децу допирао је из рушевина све док није изгубила свест. Кад су њу откопали једва су је препознали“.
 - 29. маја у приградском насељу Чамурлија у Нишу троје деце од 8 до 12 година тешко је рањено.
 - 30. маја погођен је мост на Великој Морави код Варварина, усред дана, док су улице биле пуне (прослава Свете Тројице и пијачни дан). Највише су страдали људи који су после прве бомбе потрчали да помогну унесрећенима, при другом и трећем нападу. Међу девет погинулих су Сања Миленковић (16 година), олимпијска нада и „драгуљ“ Математичке школе у Београду, и Милан Савић (23 године) радник, 14 теже рањених одмах је оперисано. Извештач Скај Њуза је забележио: „Још један мост

мање, још једна грешка више ... Мост у Варварину углавном користе пешаци јер је узан и не може да служи за пролаз тенкова. Мртвачнице су пуне, а сцене и сувише страшне да би смо их приказали“.

- 31. маја у стамбеном делу Новог Пазара од последица бомбардовања 14 је погинулих, међу њима отац и син, Владан и двогодишњи Марко Симић и Мирко Роглић (16 година). Записано је да се бројни мештани, без обзира на веру и националност, јављају Штабу цивилне заштите и нуде крв за повређене, помоћ у превозу и новцу.
- У ноћи између 30. и 31. маја погођена је специјална болница за плућне болести у Сурдулици. Од 19 погинулих, 15 је избеглица из Хрватске, међу којима троје деце Малобабић, Милена (20 година), Раде (19 година) и Ранко (16 година). Забележено је да је „велика разорна снага скоро у потпуности разрушила неколико спратова зграде, затрпавши један број лешева, а друге раскомадао, па су смрвљени делови тела разбацани по гранама дрвећа, пружали страховити приказ ...“

Грађани те варошице на југу Србије били су трагично погођени рушењем својих домова, погибијом блиских рођака и суграђана, али и несрећом да по први пут сахрањују децу својих пријатеља и комшија и ону изгнану

што су нашла уточиште у њиховом окружењу, која су сада у смрти унакажена до бола. Најчешћи обдукциони налаз био је да „највећи део костију лобање недостаје, недостају екстремитети, ребра вишеструко преломљена, а грудни кош огромном зјапећом раном отворен кроз коју проминира део срца величине децејег длана“. У заједнички сандук двојице младића, сахрањени су „скупови“ који садрже њихове раскомадане делове тела.

Док су многа од стотину погођене деце горела у запаљеним аутобусима, на мостовима, у избегличким колонама код Призрена и Ђаковице, чуле су се шеретске поруге навигатора и извршиоца. А поруке изнад Грачанице: „Погледајте у небо, можда вам је то последњи пут“, „Зар то није дивно?“, писало је на пројектилу којим је усмрћена шеснаестогодишња Ирена Матић из Врбнице код Врања, „Да ли се још увек осећате Србима?“, светлело је на траци изнад Ниша, – требало је да имају и друге конотације.

Али једна порука је најстравичнија и најнехуманија, када човек, родоначелник НАТО агресије над једним народом и њеним подмлатком, на самом почетку сулуде одлуке и осам месеци касније, на месту злочина, изговара исте речи: „То је била добра ствар“.

Литература

1. Анђелски Х. и сарадници: Снабдевање становништва СРЈ хигијенски исправном водом за пиће. Институт „Кирило Савић“, Београд, 1997.
2. Богуновић Н.: Социјална медицина. Будућност, Зрењанин, 1978.
3. Богуновић Н., Керкез Ж.: Природне ризнице Србије. Анђелика, Београд, 2011.
4. Лазаревић А.: Социјална медицина. ВМШ, Београд, 1996.
5. Парезановић В.: Рађање и умирање деце и адолесцената у СРЈ. Савремена администрација, Београд, 2000.
6. Талијан М.: Борба против беле куге у Србији. БМД, Смедеревска Паланка, 2010.
7. Савезни завод за заштиту и унапређење здравља: Стање здравља становништва СРЈ. Савезна влада, Београд, 2000.
8. Савезно министарство иностраних послова: Документа и докази НАТО злочина у Југославији 24.03–10.06.1999. године. Београд, 2000.
9. Министарство унутрашњих послова РС: Часопис „Безбедност“, Год XVI, бр. 99.
10. Савезни завод за статистику: Статистички годишњак 1996, 1997, 1998, 1999. и 2000. године, Београд.
11. Институт за заштиту здравља Србије и Институт за заштиту мајке и детета Србије: Стање и развој службе за заштиту мајке и детета у Србији 1991–2009. године, Београд.
12. Градски завод за заштиту здравља: Статистички приказ здравствене делатности Београда, 2000–2010. године.
13. Републички завод за статистику: Пописи становништва у Србији 1981, 1991, 2002. године, Прогнозе и процене у међупописним годинама.